

Analecta Syriaca e codicibus Musei Britannici excerpta.

Edidit

Dr. M. Kmosko

Praefatio.

Cum anno praeterito Londini operibus diversis syriacis describendis operam dedissem¹, curae mihi imprimis erat, ut opuscula inedita Musei Britannici in codicibus additiis contenta investigarem sub respectu citatorum e Novo Testamento, imprimis ex Evangeliiis desumptorum. Re vera haud pauca ibidem inveni opera, quae non tam pro contenta in iis doctrina, quam potius ob citata ex Evv. desumpta, pretiosissima documenta pro historia critica textus syriaci Novi Testamenti mihi suppeditare videbantur. Permittente igitur doctissimo redactore "*Orientis Christiani*," quosdam textus publici iuris faciam, in quibus haud exigua copia textuum, "extracanicorum," reperitur (ut voce a Resch invecata utar), quorum plurima ex uno eodemque opere desumpta esse videntur, e *Διὰ τεσσάρων* famoso (T), Tatiani encratitae foetu. Sed antequam rem tractandam aggrediar, quaedam praemittere cogor, quibus usum textuum adhibitorum iustificem.

Notissimum est, si de Novi Testamenti translationibus syriacis agitur, quaestiones praecipuas circa mutuam earum relationem inter se et ad T agitari; quaestiones sunt perquam difficiles, cum citata authentica ex T perpauca nobis praesto sint, commentario vëro Ephraemi (E) armeno² solum summa cum cautione utendum videat-

¹ Gratissimum mihi incumbit officium publicas reddere gratias ministerio I. R. Austriaco cultus et educationis pro stipendio itineri scientifico mihi interveniente facultate theologiae Universitatis Vindobonensis benignissime collato, nec non cl. professori A. Ehrhard, cui ob permulta consilia utilissima intimo me gratitudinis affectu obligatum censeo.

² Evangelii Concordantis expositio ed. Gr. Moesinger. Venetiis 1876.

tur. Licet Th. Zahn doctissime demonstraverit commentarium hunc pro fundamento T habere, longe alia oritur quaestio, si de ἀρίθεια citatorum ibidem allegatorum agatur. Translatio etenim armena commentarii E tunc temporis facta est, quando Evv. canonica iam dudum in usu ecclesiastico vigeant; hinc haud improbable est multas illuc correctiones irrepsisse. Ex altera parte ipse textus T haud ubique exacte citatur, uti hoc lectiones diversae a Hill¹ collectae abunde probant. Porro pag. 51 E legitur: "Ordo et solemnitas Apostolorum Domini", quod sine dubio syriace idem est ac ܐܡܪܝܬܐ ܕܥܠܡܐ ܕܡܪܝܬܐ, quae rubrica in breviariis syriacis "Commune Apostolorum", (ܐܡܪܝܬܐ) denotat. Cum porro breviarium Iacobitarum nullas partes exegeticas exhibeat uti v. gr. latinum, nec ibidem Ephraemi commentarius unquam citetur, valde probabile est commentarium Madraša aliquod reproducere Ephraemo adscriptum. Appendix porro E "Preces", inscripta cum additiis S. Ephraemi sententiis consequenter phrasi ܡܠܝܬܐ ܕܡܪܝܬܐ, "eiusdem S. Ephraemi", introductis sat aperte innuit E armenum potius compilationem ex opere S. Ephraemi quam integrum exhibere commentarium, quod caractere rhapsodico et rhetorico eiusdem confirmatur.

Alia adhuc quaestio est, utrum S. Ephraem in comm. Evangelii exclusive T allegaverit? Quaestio porro haec difficillima est, nam a duabus pendet aliis: 1) an Ephraem Evv. canonica noverit, 2) an T opus haereticum fuerit. Evidens enim est Ephraemum ut virum orthodoxum ex opere haeretico sanam doctrinam haurire non potuisse; igitur aut supponendum est T opus orthodoxum fuisse, aut dicendum E non continere textum antiquissimum T, sed ab aliquo orthodoxo purgatum. De orthodoxia T uti etiam de haeresi Tatiani multum disputabatur. Notum est Zahn T opus orthodoxum, immo hyperorthodoxum declarasse, sed puto id eum immerito fecisse. Iam Goussen² publicavit heterodoxam corruptionem M 3 § 4 in commentario Išō'dadi episcopi Hādītensis Tatiano vel potius Diatessaron adscriptam; addo invenisse me Londini opus ab aliquo apotactico saec. IV compilatum "Librum Graduum", inscriptum, ubi T exclusive citatur et moles magna citatorum ἐγκράτειαν spi-

¹ Hamlyn Hill *Dissertation on the Gospel Commentary of St. Ephraem the Syrian*. Edinburg 1896. (Introduction).

² Goussen *Studia Theologica*. Lipsiae 1895 in Appendice Apocalypseos sahidicae pag. 64. Cfr. I. R. Harris *Fragments of the Commentary of Ephrem Syrus upon the Diatessaron*. London 1895, pag. 17.

rantium allegatur, quae hinc inde ex operibus apocryphis deperditis originem traxisse videntur, ita ut T saepenumero nil cum Evv. canonicis commune habere et indolem apocrypham et haereticalem prae se ferre videatur ¹.

De altera quaestione, an Ephraem Evv. canonica noverit, pariter dubitatur. Recentissime F. Crawford Burkitt² demonstrare satagebat E solum T citare, quod fere idem est ac dicere E Evv. canonica ignorasse; Burkitt quidem explicite haud id asserit, sed F. H. Woods dissertationem in vol. III³ Studiorum Biblicorum publicatam refutaturus, qui se vestigia manifesta usus Sp in operibus E invenisse arbitratur, dicit: "This view is so inconsistent with the results at which I have arrived that there must be somewhere a fundamental difference between his method and that pursued here. The difference can be stated in a few words. As Mr. Woods himself tell us he trusted to the printed text of the Roman Edition both for the text of S. Ephraim and the genuineness of the writings ascribed to him: if I have come to opposite conclusions, it is of the evidence afforded by the M S authority upon which the Roman edition is based," (pag. 2; cfr. pag. 23 ubi dicit: "We know that S. Ephraim wrote a Commentary on the Diatessaron, while on the other hand there is no evidence which even suggests that he wrote upon any of the separate Four Gospels. It is therefore the Diatessaron, and not the Four Gospels, which we should naturally expect to find quoted in his genuine works. But Mr. Woods (p. 115 v. c.) goes so far as to say, that very few of S. Ephraim's quotations accord with the text of the Diatessaron, where they differ from the Peshitta? No more striking instance could be given of the result of trusting to uncritical editions in matters of textual criticism").

Huic tamen sententiae a Burkitt propositae haud pauca obici possunt. Etenim commentarius E ipse manifesta prodit vestigia lustrationis criticae. Sic, ut saltem quaedam innuam, et § 1 apud Aphraatem (Af) semel sic sonat⁴: *son, loon lo Ammoo, : Amoo, qul*

¹ Opus hoc Deo dante anno proximo in vol. III *Patrol. Syriacae* publicaturus sum.

² *S. Ephraim's Quotations from the Gospel*. Cambridge 1901. (*Texts and Studies* ed. I. Armitage Robinson vol. VII, n. 2.

³ Pag. 105-138.

⁴ Ed. Wright 167; *Patrol. Syr.* 8, 15. E contra p. 13 (= 1, 10) textus canonicus citatur. Ceterum ipse Sc innuere videtur textum syriacum ordinarium

ⲁⲗⲗⲟ "uti scriptum est: *In principio erat vox*, quod est verbum „
 Lectionem autem hanc haud arbitrariam esse sufficienter probatur
 ex E p. 3: "*A principio erat verbum*. Cave, ne verbum vile hoc
 loco intelligas idque tam exiguum existimes, ut id *vocem* appelles;
vox (ⲗⲟ)" enim ab initio non est, quia *vox*, antequam pronuntiatur,
 non est, et, postquam pronuntiata est, itidem non existit. Itaque
 non *vox* erat Verbum. . . . „ E igitur lectionem Af expressis reiiicit
 verbis. Porro p. 136 E dicit: Petrus Christum non negavit, nam
 Christus ei non dixit: "sine fide „ (ⲛⲓⲛⲉ ⲛⲓⲛⲉ M 14, 31 Sc), sed
 "modicae fidei „ (ⲛⲓⲛⲉ ⲛⲓⲛⲉ Ss Sp Af Gr.). Igitur lectio falsa T
 reiiicitur et ei alia, textui graeco conformis substituitur.

Quodsi catalogum operum genuinorum S. Ephraemi a Burkitt
 o. c. pag. 25 propositum perlustramus, inter alia poemata exegetica
 genuina etiam Sermones de Crucifixione invenimus. Certissimum au-
 tem est "Sermones de Crucifixione „ a Lamy editas¹ pro fundamento
 Ev. S. Ioannis habere, cui relationes synopticorum ordine et forma
 a T diverso insertae sunt. Hanc quidem rem data occasione in paginis
 "*Orientis Christiani* „ fusius exponam. Observare sufficit exstare
 carmen longissimum Iacobi Sarugensis de Passione, quod duplici
 sub respectu saltem ordine rerum gestarum differt ab Evv. cano-
 nicis, cum Petri negatio in horto Gethsemani accidisse referatur et
 Christus non ad Pontifices, sed immediate ad Pilatum ducatur, ubi
 vestibus exutus chlamide altaris operitur², unde Iudaei ansam in-
 veniunt condemnandi eum, quippe qui rem sacram tetigerit, coram
 Pilato adiuretur a Caipha et morti tradatur. Certum pariter est
 Iacobum Sarugensem T usum esse, uti hoc Deo dante probabo.

haud antiquissimum fuisse. Nam ⲛ, 1 § 1 sonat ⲁⲗⲗⲟ ⲛⲓⲛⲉ ⲛⲓⲛⲉ / ⲁⲗⲗⲟ
 et ⲁⲗⲗⲟ ut subst. masc. constituitur. E contra ⲛ, 1 § 14 Sc legit: ⲁⲗⲗⲟ
 ⲛⲓⲛⲉ ⲛⲓⲛⲉ ⲛⲓⲛⲉ, ubi ⲁⲗⲗⲟ ut subst. fem. adhibetur. Hinc haud im-
 probabile videtur, in ⲛ 1 § 1 ⲁⲗⲗⲟ pro ⲗⲟ masc. substitutum esse. Confirmatur
 haec opinio ex doctrina curiosa Syrorum de incarnationis mysterio, quae im-
 primis a Iacobo Sarugensi et in breviariis Iacobitarum proponitur; ea enim
 ⲁⲗⲗⲟ (= *vox* Gabrielis Mariam salutantis) per aures Virginis in corpus eius
 ingressum esse ibique mansisse tenet. Doctrina autem haec supponit textum Sc;
 nam ipsa diversitas generis grammatici subst. ⲁⲗⲗⲟ ansam dedisse videtur
 distinguendo *Verbo* ⲛ, 1 § 1, quod erat in principio, et ⲛ, 1 § 14, quod caro fa-
 ctum est.

¹ *Hymni et Sermones* I, 637-714.

² Similia legi in uno codice Londinensi Sermonem de Passione S. Ioh. Chrys.
 adscribente, ubi tota narratio condemnationis Christi eadem fere ratione rhe-
 torice exponitur.

que constans sit. Iuxta Bar Šališi enim (vide Harris o. c. p. 17; *Hunt* 547 fol. 60 v° b) ܥܒܝܠܐ ܕܥܡܠܐ ܕܥܡܠܐ “*Cibus eius lac et mel agreste* „. Codex Išo'dādi Cantabrigensis e contra legit (Harris l. c.): ܥܒܝܠܐ ܕܥܡܠܐ ܕܥܡܠܐ “*Cibus eius mel et lac montis* „. Denique codex *Bodl. Or.* 624 excerpta ex eodem commentario Išo'dādi exhibens fol. 16 r° habet: ܥܒܝܠܐ ܕܥܡܠܐ ܕܥܡܠܐ ܕܥܡܠܐ, ܥܒܝܠܐ “*Diatessaron autem dicit: Cibus eius (erat) mel et lac dorcadum* „. Cum quo conforme est citatum a Sachau in *Catal. Bibl. Reg. Berolinensis* ex opere anonymo expositiones metricas in Evv. exhibente exscriptum (p. 316): ܥܒܝܠܐ ܕܥܡܠܐ ܕܥܡܠܐ ܕܥܡܠܐ, “*Diatessaron nempe: Mel et lac dorcadum* „. Difficile quidem dictu est, quatenam formarum, in quibus citatum illud allegatur, antiquissima sit; certum autem est, post Af^{em} eiusmodi corruptionem introductam non esse. Unica enim haeresis syriaca, quam post Af^{em} dogmata encratitica professam esse scimus, Mesallianorum secta est, qui de ieiunio haud rigore sentiebant; S. Epiphanius saltem dicit: νηστεῖαν δὲ οὐδ' ὀλως οἷδασιν. Hi igitur vix aliquam rationalem causam habuisse videntur, cur textum canonicum corrumpere.

Idem sequitur ex verbis, quibus genealogiam Domini absolvit. Dicit enim: (p. 472 ed. Wright) ܐܝܬܐ ܕܥܡܠܐ ܕܥܡܠܐ “*Et Ioseph vocatus est pater Iesu Christo* „. Haec verba unice ex Ev. λ 3 § 23, repetenda sunt. T videlicet omissis genealogiis M 3 § 13 cum λ 3 § 23 coniungens illum concoxit textum, qui in E p. 41 legitur: “*Et ipse Iesus erat annorum quasi triginta, quando venit ut baptismum a Ioanne acciperet* „. Similia reperiuntur apud Af^{em} p. 405 ed. W. (21, 9 P. S.) “*Iesus quasi annorum triginta venit ad Iordanem, ut baptizaretur et accepit Spiritum et exiit praedicare* „¹. E contra lectio ܥܡܠܐ (ὠνομάζετο pro ἐνομιλίζετο) reperitur in Ss λ 3 § 23: ܥܥ ܥܥܐ ܕܥܡܠܐ, ܥܥ ܥܥܐ ܕܥܥܐ ܥܥܐ ܥܥܐ ܥܥܐ, “*Iesus autem adhuc annorum quasi triginta, ut appellabatur, filius est Iosephi* „. His igitur praemissis patet citata Af^{is} non posse simpliciter pro textu T venditari, sed plerumque ex solis in-

¹ Cfr. Clem. Alex. *Strom.* 1, 21. Ἦν δὲ Ἰησοῦς ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ βάπτισμα ὡς ἔτῳ λ'. Simile citatum refert Mordaunt Bernard in op. *Clement of Alexandria's Biblical Text. Texts and Studies*, ed. by Robinson V, n. 5, p. 38 ex commentario Bar-Šališi. Cf. etiam S. Iren., *Haer.* II, XXXIII 3 (ed. Harvey I, 330): «*Iesus autem erat quasi incipiens triginta annorum, cum veniret ad baptismum*».

geliis citatur:

hoc est in praedam dedisti eum populo tuo forti (v. 12 sq.) ».

De eo quod duplicem dedit Deus possessionem Iohi in hoc

* **ابو عبد الله** «De eo, quod duplicem dedit Deus possessionem Iobo in hoc mundo et filios vero in resurrectione ei reddet Deus dupliciter. Mar Abbae, discipuli S. Ephraemi ex sermone de Athleta Iob: Septem filios dedit ei et tres filias iuxta numerum priorem (eorum), quos habuit. Et cur ei statim duplicem reddidit substantiam et filios ei dupliciter non reddidit? Sed, quia pecora proinde ad resurrectionem non [ibunt], iuste egit ea in mundo... dupliciter reddens. Filii autem quia more pecorum non praetereunt, sed in resurrectione vivificantur, item iuste egit decem ei tantum reddens, quia primi praeservantur, quos in resurrectione in saeculo novo se recepturum esse testatur iustus». — Praeterea Harris in v. c. aliqua fragmenta publicavit ex «Expositione Evangelii» auctoris eiusdem; igitur Mar Abba, Ephraemi discipulus, opera imprimis exegetica composuisse videtur: commentarium in Psalmos et expositionem in Iob et alium commentarium in Evangelium, quem Harris o. c. expositionem in Diatessaron fuisse arbitratur.

Igitur spectata auctorum varietate temporisque quo ܡܚܡܐ (quae textus istos praecipue continent) orta sunt, iudicium in universim validum his de rebus proponi nequit, licet haud exigua adsint indicia auctores poëmatum istorum T adhibuisse. Duo hic exempla adducam. E legit: *Exaudita est deprecatio tua ante Deum* (λ § 15; p. 8) et infra: *quomodo fiet istud* (λ 1 § 18, p. 9; 13: quomodo potest ita fieri). Utrumque in brevioriis Iacobitarum reperitur. In *Cod. Add. 12, 145*, legimus (ܡܚܡܐ, ܡܚܡܐ, ܡܚܡܐ).

1) fol. 18 r° ܡܚܡܐ, ܡܚܡܐ

Hymnus vespertinus

ܡܚܡܐ : ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ;
ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ . ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ
ܡܚܡܐ : ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ .
ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ . ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ
ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ . ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ
ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ .

Praeceptum innuit Gabrieli et volans cito descendit et ingressus est ad sacerdotem in sanctuarium et annuntians ei sic ait: *Zacharias oratio tua exaudita est coram Deo*, et descendi, ut annuntiarem tibi. Et uxor tua pariet filium et vocabis nomen eius Ioannem.

4. ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ
ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ
ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ ܡܚܡܐ

1. « Vespere concilium cepit Ioseph de Maria, ut eam utpote adulteram dimitteret. Et cum dormiret, descendens ad eum archangelus sic dixit ei: O Ioseph, noli dolere de Maria, quia ex Spiritu Sancto gravida est, et ipse redimet mundum ».

2. « Et cum Ioseph ab angelo de conceptione virginis certior factus esset, eam ex Spiritu Sancto factam esse, excitatus surrexit iustus e somno suo et Mariam adorans sic ei dixit: Adoro puritatem tuam, fons signate, quia in te filius Dei habitat et virtus Excelsi ».

3. « Et revelatione accepta de conceptione castae virginis Mariae, eam e Spiritu Sancto esse, magno cum timore ministrabat coram ea et cum singultibus supplicabat ei: Obsecro puritatem tuam, dimitte delictum meum, quia velut adulteram cogitavi dimittere te ».

4. « Calumniati sunt Iudaei Beatam et Iosepho dixerunt, ut eam dimitteret, quia ex adulterio concepisset. Dixitque eis: Casta est, quia in sanctuario apud nos educata est et inde a pueritia sua pudica et sancta erat et e Spiritu Sancto concepit, id quod ab angelo didici ».

Uti patet, narratio ista cum protoevangelii Iacobi et aliis pseudoevangeliiis huius generis non omnino congruit. Textus plurimi haud raro magni momenti in officio « Miraculorum Domini » (3-5 dominica ieiunii quadragesimalis) reperiuntur.

Porro Ss demum inde a § 5 distinguit inter ἄμπελον (ܐܡܒܠܐ) et κλήμα (ܐܠܡܐ), cum Af dicat ¹ “ Simus *palmites* (ܥܡܩܢܐ) boni, ne eradicemur e vinea (ܥܝܢܐ) „ et ² “ Qui non dat fructus bonos eradicabitur in vinea (ܥܝܢܐ) et in tormenta proicietur „. Unde liquet T verba haec castrasse et verba Evangelii de palmitibus omisisse, secus enim vitem et palmites confundere non potuisset.

Aliud denique exemplum ex 1 21 § 15–17 supra exhibui.

Cap. breviter demonstrans Mariam Dei genitricem esse et Elisabeth sterilem quoque Prophetae genitricem, hoc est: Ioannis Baptistae.

Primo quidem adducimus beatum Isaiam prophetam dicentem ³: *Ecce virgo concipiet et pariet filium et vocabitis nomen eius Emmanuel, quod interpretatur: nobiscum Deus noster*. Item autem verax est etiam sanctus Gabriel angelus dicens ad beatam Virginem: *Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum; ecce enim concipies et paries filium et vocabis nomen eius Iesum* ⁴; *hic enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum* ⁵. Eo enim ipso quod dixit: *salvum faciet populum suum*, significavit eum Deum esse, nam nil datur populo superius nisi Deus, ideo etiam Isaias praevidens dixit ⁶: *Puer natus est nobis filius — et* ¹⁵ *datus est nobis, ille cuius potestas super humerum eius. Et vocatum est nomen eius « Angelus consilii magni, Deus Gigas saeculorum princeps pacis, pater saeculi, quod futurum est »*. Item autem Angelus ad beatam Mariam missus dixit ⁷: *Spiritus sanctus veniet super te et virtus Excelsi* ²⁰ *requiescet super te, propterea, qui nascitur ex te, sanctus est et filius excelsi vocabitur*.

¹ P. 105 ed. Wright (= 6, 1 Patr. Syr.).

² P. 106 ed. Wright (= 6, 1 Patr. Syr.).

³ M 1 § 23 (Is. 7, 14). — ⁴ λ 1 § 30 sq. — ⁵ M 1 § 21. — ⁶ Is. 9 § 6. — ⁷ λ 1 § 35.

Item vero et post annuntiationem Gabrielis, illa, quae virgo et mater erat, occurrit ei, quae sterilis erat materque, salutans eam salutatione angeli, quae ingressa per aures eius introducit prophetam occultum, ut notus fiat, ita
 5 ut mater eius a puero quem gestabat, cum virginem salutasset agnosceretur dicendo: *Benedicta tu in mulieribus et benedictus est fructus, qui est in ventre tuo*¹, vocans fructum in medio ventre eius infantem Iesum. *Benedicta tu* nempe in mulieribus et *benedictus fructus, qui est in ventre tuo*.
 10 Nec retinetur usque huc, sed dicit postea: *Quis dat mihi matrem domini mei venire ad me?*², et propheta ille ope matris suae « *Dominum meum* » appellat eum, qui in ventre virginis absconditus erat et sterilis Deum vocat illum, qui in medio utero virginis erat. Unde nosti eum « *Do-*
 15 *minum* » esse? *Cum* scilicet *incidisset vox salutationis tuae in aures meas, palpitavit infans cum gaudio in ventre meo*³. Esto, palpitaverit; palpitatio naturalis fuerit, unde novit etiam cum gaudio eum palpitasse? Quod ipsum argumentum est. Miraculum enim est hoc et hoc maximum!
 20 Propheta e sterili, et Deus ex virgine, porta in porta, licet alterum alteri dissimile sit. Altera enim sterilis erat, senilis diebus, altera puella viri et matrimonii nescia. Altera velut templum prophetam utero gestabat, altera coeli instar Deum conceperat. Sic illum, cum baptizaretur nove-
 25 rat. In utero propheta, in utero Christus, idem utriusque annuntiator. Et quis est Gabriel iste archangelus, qui Ioannis nativitatem in templo Zachariae annuntiavit, nativitatem vero Domini Zachariae Virgini annuntiat. Illic Zacharias, hic Ioseph, cur utrique haud communiter annuntiat?
 30 Aut si hoc non fecerit, cur mulieribus aequaliter non annuntiat? Verum non hoc fecit, sed illic Zachariae hic virgini annuntiavit. Utrumque iuxta regulam magnam, velut

¹ λ 1 § 42. — ² ib. § 43. — ³ ib. § 44.

naturae legem effecit; prout enim vir causa est eius, qui nascitur, vir ut pater promissum recipit. Ubi enim vir invenitur et ea, quae viri sunt non facit: Virgini illi virtute Dei ipsi superveniente revelatur annuntiatio nativitatis; ⁵ et quia infans ille legi naturae subiectus non est, ideo sine viro annuntiatur, cum sit innupta et, matrimonium quid sit, nesciat.

3. Et cum tempus partus virginis advenisset, ut notum fieret eum, qui ex ipsa natus est, Dominum Christum esse: ¹⁰ hanc ob causam angeli glorificabant, sic ad pastores dicentes: *Gloria Deo in excelso et super terram pax et spes bona hominibus*¹. *Annuntiamus enim vobis*² *natum esse vobis hodie Dominum et Christum in civitate David. Et hoc est vobis signum: invenietis infantem pannis involu-* ¹⁵ *tum et positum in praesepio*³. Et ecce, modo his, qui intelligentiam et scientiam habent illico manifeste innotuit angelos praescivisse, natum de Maria Deum esse, quapropter Maria quoque Dei genetrix est, uti angeli dixerunt: *Natus est vobis Dominus Christus in civitate David. Hodie* ²⁰ *ait et Dominus nempe et Christus*, quod ab angelis cum glorificassent dictum est ad pastores.

4. Nunc vero postquam demonstravimus Mariam Dei genitricem esse, obturabitur os gratiam Dei quae super nos facta est negantium, qui proterve asserunt: Verbum Dei

¹ λ 2 § 14. — ² ib. § 10 b. — ³ ib. § 11 sq.

non venisse in mundum nec in virgine habitasse; quod si igitur audire possent beatum Paulum ad Corinthios scribentem ¹: *Cognovistis gratiam Iesu Christi, qui pro vobis pauper factus est cum dives esset, ut vos paupertate eius*
⁵ *ditesceretis*, non auderent dicere: non est similis Filius Deo, nec virgo genetrix eius est. Nam quod dixit: *propter vos pauper factus est cum esset dives*, de humilitate incarnationis suae, hoc est de incorporatione ex virgine sancta valet, per quam incarnationem eius nos divites facti sumus,
¹⁰ charismatibus donorum, imprimis adoptione filiorum.

¹ 2 Cor. 8, q.

